

Nederlands Bijbelgenootschap

Vertaalmethoden
(p. 2)

**Schipper mag ik
overvaren?**
(p. 3)

**Omstreden
vertaalmethoden**
(p. 7)

**Opnieuw 'Tekst,
betekenis en
vertaling'**
(p. 11)

**Het Boek -
De 'Living Bible'
in het Nederlands**
(p. 15)

**KWARTAALBLAD
OVER BIJBELWERK
7e JAARGANG
OKTOBER 1988**

3

MET ANDERE WOORDEN

Vertaalmethoden

In dit nummer van Met Andere Woorden duiken drie vertaalmethoden op, de idiolecte van de 'Amsterdamse school' (een vooral Nederlandse benadering), de functioneel-equivalente (die wereldwijd steeds meer wordt toegepast) en de parafrase-achtige vertaling van de Living Bible-beweging (door Amerikaanse evangelisch-gezinden geëxporteerd).

Dr. R. Oost probeerde in zijn gesprek met dr. E.W. Tuinstra aan de huidige polarisatie tussen de eerste twee te ontkomen en het beste van beide te vinden. In de discussie tussen drs. A.J.C. Verheij en dr. J.P. Fokkelman, naar aanleiding van diens artikel in het maanummer: 'Tekst, betekenis en vertaling', duikt die polarisatie toch wel weer op.

In dit verband is het misschien goed er nog eens op te wijzen dat het Nederlands Bijbelgenootschap niet kiest voor de ene en tegen de andere. Het geeft zowel de Groot Nieuws Bijbel uit, als vertalingen van de Societas Hebraica Amstelodamensis.

Reeds eerder schonken we aandacht aan het Living Bible-type van parafrase-vertaling. Zo bespraken we proefvertalingen van Genesis en Jesaja. Nu is 'Het Boek' verschenen. Dr. E.W. Tuinstra gaat na in hoeverre het vertaalteam aandacht heeft geschonken aan onze bezwaren van toen en wat onze reactie nu is.

MET ANDERE WOORDEN

Kwartaalblad over bijbelwerk
7e jaargang nr. 3, 1988

Uitgegeven door:
Nederlands Bijbelgenootschap
Postbus 620, 2003 RP Haarlem
telefoon: 023 - 25 95 01
Per 7-11-1988: 22 41 00
In samenwerking met:
Belgisch Bijbelgenootschap
Dautzenbergstraat 36
1050 Brussel
telefoon: 02 - 640 11 12 of 640 15 75.

Met Andere Woorden wordt gratis
toegezonden aan hen die
geïnteresseerd zijn in het vertalen
en doorgeven van de bijbel.

Redactie: ds. W. van Galen,
dr. H.W. Hollander, dr. E.W. Tuinstra
en Jan J. van Capelleveen (eind-
redacteur).

Adreswijzigingen: Deze aanbrengen
op de adresband van dit nummer
en deze retour zenden aan:
Nederlands Bijbelgenootschap
Postbus 620, 2003 RP Haarlem.
Telefonische meldingen via
nummer 023 - 25 95 01, toestel 118
(per 7-11-1988: 22 41 00).

Giften voor het werk van het
Nederlands Bijbelgenootschap in
binnen- en buitenland, en
bijdragen ter bestrijding van de
onkosten van dit blad kunnen
gestort worden op giro 30 04 82
van het Nederlands Bijbelgenoot-
schap te Haarlem met vermelding
'gift' of 'Met Andere Woorden'.

 Nederlands Bijbelgenootschap

Schipper mag ik overvaren?

door A.W.G. Jaakke

Een jaar gelden, om precies te zijn, de 19de september, vond in de Grote Kerk te Dordrecht de herdenkingsbijeenkomst plaats ter gelegenheid van de 350 jaar oude Statenvertaling.

Tussen psalmgezing en orgelmuziek, machtig opklinkend in dit zo fraai gerestaurerde godshuis, werden twee lezingen gehouden. Gezeten in de monumentale overkapte kerkbanken recht tegenover de indrukwekkende kansel in het hoog oprijzende schip, hoorde ik prof. dr. A.Th. van Deursen in de tweede voordracht zeggen: 'Ze (dat is de Statenvertaling) heeft het echter gewonnen, daar in Graft en in Ureterp en in Ermelo, omdat ze duidelijk en herkenbaar voor gewone mensen in gewone dorpen bestemd was. Soms kan ons dat nog opvallen in die Statenvertaling, met name in de kanttekeningen, dat ze ons verplaatsen in het Nederlandse wereldje van de zeventiende eeuw. Zo is denk ik typisch Noordnederlands, de vertaling van Jozua 2:7: "die mannen nu joegen hen na op de weg der Jordaan, tot aan de veren". Daarmee wordt bedoeld, zeggen de kanttekeningen, "het veer of de veren waar men over de Jordaan pleegt te varen, opdat men hen daar niet zoude overlaten." De nieuwe vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap spreekt hier niet van veren, maar van doorwaadbare plaatsen. Zo stond het in 1637 ook al in de Engelse en Duitse vertalingen. Maar de Statenvertalers vonden het zo normaal dat je een water overstak per veerboot, dat volgens hen ook de verspieters in Jozua's tijd van de diensten van een veerman gebruik moesten maken. Daar spreekt de levenservaring van een Noordniederlander.' Tot zover prof. Van Deursen.¹⁾

Veer In de Statenbijbel

Die uitspraak is me bijgebleven en zette me aan het denken. Transculturatie, en dat in de Statenbijbel! Wie had dat gedacht? De vertalers die in opdracht van de Staten-Generaal en volgens het besluit van de Synode de bijbel uit de oorspronkelijke talen in onze Nederlandse taal getrouwelijk overgezet hebben, diezelfde vertalers zouden bijbelse gegevens aangepast hebben aan hun zeventiende-eeuwse voorstellingswereld. Het vormde voor mij aanleiding genoeg om het veer eens aan een nader onderzoek te onderwerpen.

Het was zaak eerst na te gaan of het woord in kwestie nog meer in de Statenvertaling voorkomt. Het opslaan van een concordantie maakte al ras duidelijk dat dit inderdaad het geval was. Behalve in de tekst van Jozua 2:7 die de aanleiding is tot dit artikel, komt het ook voor in Rechters 3:28; 12:5 en 6; Jesaja 16:2 en Jeremia 51:32, en wel als vertaling van het Hebreeuwse *ma'barah*. Verder in Genesis 32:22 als weergave van het verwante *ma'abar*²⁾, en tenslotte in een aantal kanttekeningen, bijvoorbeeld nummer 18 bij Rechters 12:6 en nummer 9 bij Jesaja 16:2.

Veer In de zestiende-eeuwse bijbels

Aangezien de vertalers overeenkomstig het besluit van de Synode van Dordrecht zich niet onnodig van de gebruikelijke vertaling dienden te verwijderen³⁾, is het zinnig eens te kijken naar de zestiende-eeuwse bijbels die onder het gereformeerde volksdeel in de Nederlanden waren ingeburgerd. Dat zijn met name de Liesveldt- en de Biestkens-, en in het bijzonder de Deux-Aes bijbel. Onderzoek leert dat de term *veer* op vrijwel alle plaatsen voorkomt waar de Statenvertaling het ook heeft, dus in Gen. 32:22; Joz. 2:7; Re. 3:28; 12:5 en 6. Met uitzondering van Jes. 16:2 waar ze een werkwoordsvorm hebben, en van Jer. 51:32 waar het woord *haven*(!) gebruikt is.⁴⁾

In dit verband is het van belang ook de Duitse 'grondtekst' te raadplegen: de Luther-bijbel, waaruit ze alle drie min of meer vertaald zijn. Terstond valt in het oog dat het Duits nauwelijks reden kan zijn geweest om met *veer* of met *haven* te vertalen. Op al deze plaatsen namelijk, behalve Jes. 16:2, heeft Luther de Hebreeuwse termen *ma'barah* en *ma'abar* met *die Furt* weergegeven, een woord dat voorzover mijn kennis strekt, niet anders dan als voorde, doorwaadbare plaats verstaan kan worden. Hoe deze bijbels aan de woorden *veer* en *haven* gekomen zijn, kan ik thans niet verklaren, maar één ding is in ieder geval wel zonneklaar: de Statenvertalers hadden kennis van het gebruik van het woord *veer* in de Nederlandse bijbels van de zestiende eeuw, en ze hebben het om hen moverende redenen gehandhaafd!

De pont in 2 Samuël

Nu wordt door niemand betwijfeld dat de Statenvertalers grote kenners waren van de bijbelse grondtalen. Bovendien beschikten ze niet alleen over een uitgebreid arsenaal aan boeken, maar waren ze ook goed op de hoogte van het toenmalige vakgebied van de exegese.⁵⁾ Dat alles maakt het niet waarschijnlijk dat ze het woord *veer* alleen maar hebben overgenomen uit eerbied voor de traditionele bijbelvertalingen en al helemaal niet omdat ze zich het oversteken van een water niet anders konden voorstellen dan door middel van een boot. Nee, mijns inziens namen ze het woord *veer* over, omdat ze het wetenschappelijk volledig konden billijken. Of anders gezegd, omdat ze het op grond van hun talenkennis een juiste weergave vonden van het Hebreeuwse woord! Uiteraard kenden ze het verschil tussen *een veer*⁶⁾ en een *doorwaadbare plaats*, zoals ook blijkt uit kanteekening 33 bij Gen. 32:22, die luidt: 'And, de ondiepte, de wadden.' Dat ze ondanks de woordkeuze van Luther, de Züricher- en de King James bijbel (respectievelijk *Furt*, *gués*, *ford*, *passage*), toch *veer* hebben laten staan, is volgens mij de logische consequentie van hun keuze in het nog niet vermelde vers van 2 Sam. 19:19, mijns inziens een sleuteltekst in deze. We lezen daar in de Statenbijbel: 'Als nu de ponte overvoer om het huys des konings over te halen', enz.⁷⁾ Het gaat hier om koning David die zich in veiligheid tracht te stellen voor zijn zoon Absalom die een greep naar de macht heeft gedaan. Daarbij neemt hij dezelfde vluchtroute als eens de verspieters van Jericho! Het Hebreeuws biedt de volgende moeilijke tekst aan: *We'aberah ha'abarah*. Is *'abarah*⁸⁾ net als *ma'barah* en *ma'abar* een doorwaadbare plaats, dan krijgen we de onmogelijke betekenis: 'En het wad/de ondiepte stak over'. Oude vertalingen, de Vulgaat bijvoorbeeld, redden zich hieruit door de werkwoordsvorm *we'aberah* te lezen als *we'aberu* of *wajja'aberu*, zodat er een zinvolle mededeling ontstaat: en ze staken (meermalen) de doorwaadbare plaats over. De Septuagint heeft een dubbele vertaling, waardoor zowel *'abar* als *'abad*(!) gelezen wordt. Deze oplossing wordt ten dele overgenomen door Luther en de van hem afhankelijke bijbels in Nederland: de Liesveldt-, de Biestkens- en de Deux-Aes bijbel, met de nogal cryptische woorden: 'Und machten die Furt', en 'Ende maecten dat veyr...'.⁹⁾

De invloed van de rabbijnen

Maar uit eerbied voor Gods woord waren de Statenvertalers terecht weinig geneigd in de grondtekst in te grijpen. Te rade gegaan bij de joodse verklaarders vonden zij voor *'abarah* de betekenis *veerboot*, *pont*, en ook (*dek*)schuit.⁹⁾ Nu laat ik in het midden of dat een terechte betekenis is of een gelegenheidsoplossing, een postulaat om koste wat kost de Hebreeuwse tekst te handhaven. In

**Veer en pont na
de
Statenvertaling**

ieder geval achtten de Statenvertalers van hun kant de ware zin bij de rabbijnse exegeten gevonden te hebben. Nu ze de pont, de veerboot geaccepteerd hadden als een objectieve weergave van 'abarah', konden ze ook met recht en reden *veer* als de betekenis van *ma'abar* en *ma'barah* aanvaarden. Dit in tegenstelling bijvoorbeeld tot de King James bijbel die wel in 2 Sam. 19:19 de 'ferry-boat' over de Jordaan laat varen, maar elders toch 'the fords' heeft of 'the passages'.

De opvatting van de Statenvertalers is tot in de twintigste eeuw bepalend geweest voor een stoet van Nederlandse vertalingen, zodat we van een ware veer-traditie kunnen spreken. Zo hebben niet alleen de Leidse en de Utrechtse vertaling het woord *veer*, maar ook de joodse vertalers als S.I. Mulder, G.I. Polak, J. Vredenburg en A.S. Onderwijzer. We treffen het zelfs wat verdwaald aan in de Petrus Canisius bijbel (Jer. 51:32) die elders steeds wadden of doorwaadbare plaatsen heeft, en bij B.J. Alfrink (de latere kardinaal) die in zijn commentaar op Jozua en Rechters (*De Boeken van het Oude Testament* deel III, J.J. Romen & Zonen, Roermond en Maaseik, 1952) in Joz. 2:7 de *veren* heeft, maar elders in de tekst en in het commentaar gewoonweg spreekt over doorwaadbare plaatsen. Een zelfde disharmonie, maar dan van twee auteurs in één en dezelfde serie treft men aan in de *Korte Verklaring der Heilige Schrift*. In deel 3 van het boek Gen. vertaalt G.Ch. Aalders Gen. 32:22 met *doorwaadbare plaats*; C.J. Goslinga echter heeft in zijn commentaar op Jozua in vers 2:7 tot *aan de veren*! Het zou te ver voeren om hier alles volledig op te sommen, maar de moeite van het vermelden waard is nog J.H. van der Palm die in zijn bijbelvertaling van 1818-1825 in Gen. 32:22 bij 'het veer van de Jabbok' aantekent: 'bij dit woordje moet men denken aan een doorwaadbare plaats'. Vervolgens vertaalt hij steeds met *overtogt*, met de opmerkelijke noot in Joz. 2:7: 'Thans noemt men die *veeren*; doch daarbij denkt men aan *overvaarten*, en er werden hier *doorwaadbare plaatsen* bedoeld!' De moderne vertalingen daarentegen, bijvoorbeeld de Willibrord-vertaling, maar ook auteurs als J. Dasberg en M. Buber hebben zonder uitzondering: doorwaadbare plaatsen/die Furten.

Wat 2 Sam. 19:19 betreft, hier gaan de opvattingen als de veerboot zelf heen en weer. Heeft Van der Palm tenminste nog een wat eenvoudiger uitvoering van de pont, namelijk een *vlot*, de auteurs van de negentiende- en twintigste-eeuwse vertalingen en commentaren vonden de veerboot waarschijnlijk niet langer rendabel en hebben hem vrijwel eensgezind uit de vaart genomen. Allemaal hebben ze iets als: ze staken het wad over, of ze maakten voorbereidingen voor de oversteek.¹⁰⁾ De laatste jaren echter, waarin de belangstelling voor en de waardering van de rabbijnse uitleg weer groeiende zijn, zien we behalve afwijzing van pont en vlot als betekenis van 'abarah'¹¹⁾, ook verdedigers ervan.¹²⁾ En de Traduction Oecuménique Biblique heeft het zelfs in de vertaling opgenomen: 'tandis que le radeau traverserait, pour faire passer la maison du roi' etc.

Samenvatting

Het woord *veer* in de Statenbijbel is geen vondst van de Statenvertalers geweest. Ze troffen deze term al aan in de zestiende-eeuwse Nederlandse bijbels. Uiteraard kenden ze de betekenis wad, doorwaadbare plaats, de gebruikelijke vertaling bijvoorbeeld in de Vulgaat, de Luther-, de Züricher- en de King James bijbel. Dat ze het woord *veer* toch gehandhaafd hebben, stoelde niet op traditionele overwegingen, evenmin op de ervaring van Noordnederlanders dat je een

water alleen per veerboot kunt oversteken. Nee, ze hebben *veer* gezien als een verantwoorde weergave van de Hebreeuwse woorden *ma'abar* en *ma'barah*, in een logisch doordachte samenhang met *'abarah* dat zij in navolging van de rabbijnse uitleggers als pont hebben opgevat.

NOTEN

- 1) De eerste lezing was van prof.dr. W. van 't Spijker. Beide lezingen zijn uitgegeven in een brochure van het Nederlands Bijbelgenootschap, onder de titel: Lezingen, Herdenkingsbijeenkomst 350 jaar Statenvertaling.
- 2) Zowel *ma'barah* als *ma'abar* hangen samen met het werkwoord '*abar*' = voorbijgaan, passeren, oversteken. We behandelen hier alleen de 'natte' betekenis: het oversteken van een water.
- 3) Zie *Handelingen des Synodi*, Isaac Jansz Canin, Tot Dordrecht 1621, de achtste Sessie (p. 26): 'Is oock bij de stemmen des Synodi raetsamer gheoordeelt van eersten aen een nieuwe translatie voor te nemen dan de oude Nederlandsche te oversien ofte te verbeteren: alsoo nochtans datmen om de ergernisse uyt al te groote veranderinge te vermijden, uyt de oude translatie alles behouden soude, 't welck onvermindert de waarheyte, suyerheyte ende eygenschap der Nederlandsche spraecke sal conne behouden worden...'
- 4) In Re. 3:28 heeft de Liesveldt-bijbel overigens ook *haven*. N.B. De Delftse bijbel van 1477 kent het woord *veer* niet. Op vermelde plaatsen heeft hij: *ghewade, wedde, overganc, passen*. Ook de Keulse bijbel van 1488 levert geen nieuwe gezichtspunten met *weg(e)*, *voerde, overgange, drencke*.
- 5) Zie C.C. de Bruin, *De Statenbijbel en zijn voorgangers*, Leiden 1937, p. 294; C.M.L. Verdegaal, *De Statenvertalers en de rabbijnen*, M.A.W., 6e jaargang nummer 2 (juni 1987), p. 3-6.
- 6) Voor de betekenis van het woord *veer* en het gebruik ervan in oude en jongere teksten, zie *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, 's Gravenhage-Leiden 1958, deel 18, p. 1264-1268.
- 7) Kanttekening 33 bij dit vers luidt: 'Ofte schouwe, veyrschuijte, pleyte.'
- 8) Evenals *ma'barah* en *ma'abar* stamt '*abarah*' af van het werkwoord '*abar*'. Zie noot 2.
- 9) Zo als eerste Jefet Ben Eli, en verder Rashi, Radaq enz. die het op veerboot houden. Sidkia Ben Abraham c.s. verstaat er een soort *schuit* onder, die de verbinding onderhoudt bijv. tussen een schip dat de haven niet binnen kan en de havenkade.
- 10) Zo bijvoorbeeld The Revised Standard Version, de NBG-vertaling 1951, de New English Bible en de Willibrord-vertaling. De Bible de Jérusalem, die naar de opvatting van de Ecole biblique de Jérusalem de LXX in hoge mate volgt, heeft dan ook: 'Et ils mirent tout en oeuvre (*'abad*) pour faire traverser la famille du roi (*'abar*)...'.
- 11) Afwijzend tegenover de betekenis *veerboot* staat o.a. S.R. Driver, *Notes on the Hebrew Text and the Topography of the books of Samuel*, Oxford 1966, p. 335. Maar ook *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, München-Zürich 1976, p. 201-204, die deze mogelijkheid niet eens vermeldt, en *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Stuttgart 1974, die op p. 1031 opmerkt: 'Die gelegentlich angenommene Bedeutung "Floss, Fähre" mit Hinweis auf arab. *'brt* ist nicht zu erweisen'.
- 12) Zo *Preliminary and Interim Report on the Hebrew Old Testament Text Project*, Stuttgart 1976, Vol.2, p. 252-253; en Dominique Barthélemy, *Critique Textuelle de l'ancien testament*, Fribourg (Suisse)-Göttingen 1982, p. 290, met informatie over de uitleg van de rabbijnen.

Nog tijdens de Napoleontische tijd drong het nieuws dat in Londen in 1804 een bijbelgenootschap was gesticht ook door in Straatsburg. Het inspireerde ds. Johann Heinrich Jung-Stilling dit werk in een kerklied te bezingen:

Vater, Deines Geistes Wehen
durch die ganze Christenheit
lässt uns schon von ferne sehen
Deines Reiches Herrlichkeit:
Denn Dein Wort wird ausgesendet
durch die ganze weite Welt,
millionenweis versendet
auf das grosse Ackerfeld.

Omstreden vertaalmethoden

door dr. E.W. Tuinstra in gesprek met dr. R. Oost

In oktober 1986 promoveerde dr. R. Oost uit Emmeloord aan de Rijksuniversiteit in Groningen op een dissertatie getiteld 'Omstreden Bijbeluitleg, Aspecten en achtergronden van de hermeneutische discussie rondom de exegese van het Oude Testament in Nederland'. Promotoren waren zowel prof. dr. A.S. van der Woude, Groningen als prof. dr. K.A. Deurloo, Amsterdam.

Niet lang daarna verscheen van deze dissertatie een tweede (!) druk, waaraan nu nog een aantal stellingen, onder andere over bijbelvertalen, waren toegevoegd.¹⁾ Zoals zijn proefschrift de redactie naar Groningen had gelokt, zo nu deze stellingen naar Emmeloord.

Hoewel wij in de eerste plaats over de stellingen zouden spreken, vormt het recente artikel van dr. J.P. Fokkelman in dit blad een startpunt.

Oost: In mijn hele boek ben ik bezig te zoeken naar een niveau waar je met elkaar kunt praten. Het proefschrift heeft als ondertitel 'Een bijdrage tot gesprek'. Ik scheld niet graag en daarom ook vind ik het artikel van Fokkelman een typisch voorbeeld van hoe het niet zou moeten. Polarisatie staat mij tegen. Vandaar mijn stelling:

Zo communicatief mogelijk

De kunst van het vertalen bestaat in een zo veel mogelijk tekstgevoelige weergave binnen een zo communicatief mogelijk vertaal-model.

In die stelling, een raamstelling, wil ik iets van mijn eigen positie verwoorden, een tussenpositie, waarin ik de wat starre tegenstelling concordant-idiolect/dynamisch-equivalent wil overstijgen. Enerzijds moet een vertaling zo communicatief mogelijk zijn (Nida), anderzijds moet een vertaler zo invoelend mogelijk met de tekst bezig zijn. Exegese van een te vertalen tekst is noodzakelijk. Wanneer we b.v. Psalm 23 nemen, vinden we het volgende.

De HEER is mijn herder, mij ontbreekt niets.	M1	metaforisch
2 Hij doet mij neerliggen in groene weiden; Hij voert mij aan wateren van rust;		
3 Hij doet mijn levenskracht weerkeren. Hij leidt mij in heilzame sporen omwille van zijn naam.		
4 Ook al ga ik door een doodsdonker dal, ik vrees geen kwaad want Gij zijt met mij; uw stok en uw staf, die vertroosten mij.	M2	26 woorden het preciese midden
5 Gij richt voor mij een tafel aan tegenover wie mij benauwen. Gij zalft mijn hoofd met olie, mijn beker vloeit over.	S1	26 woorden situationeel
6 Ja, goedheid en trouw zullen mij achtervolgen al de dagen van mijn leven; ik zal in het huis van de HEER verkeren tot in lengte van dagen.	S2	

Metaforisch en situatoneel

Binnen de psalm als 'gestileerde' eenheid - als poëtische én als liturgische tekst - valt onderscheid te maken tussen een 'metaforisch' (M) gedeelte en een 'situatoneel' (S) gedeelte met elk twee strofen, die beide in de exegese verdisconteerd en naar hun achtergrond bevraagd dienen te worden:

M: v. 1b-3 (1)	S: v. 5 (1)
M: v. 4 (2)	S: v. 6 (2)

Beide delen weerspiegelen op eigen wijze de vormende kracht van de traditie, tegelijkertijd zijn zij in de vormgeving van het lied door inhoudelijke en stilistische correspondenties structureel op elkaar betrokken. Qua opbouw toont de psalm naast de paarsgewijze opeenvolging van de strofen (M (1) + M (2) / S (1) + S (2): herderssymboliek en cultische referentie) een tweede patroon, dat het eerste kruist, te weten dat van een kerngedeelte (M2 + S1) omsloten door een kader (M1 + S2; vgl. de persoonswisseling: spreken over - spreken tot!).

In de *Groot Nieuws Bijbel* vind je van die structuur van Psalm 23 weinig terug. Er is bovendien een ondoorzichtig vertaalprocédé gevolgd: nu eens een letterlijke weergave, dan weer een betweterige parafrase (v. 3: 'zoals hij beloofd heeft', Oost: 'omwille van zijn naam').

Trouwens ook de illustratie bij Psalm 23 getuigt van een eenzijdige, verengende omgang met het lied: het is een psalm, die niet alleen aan het ziekbed gelezen kan worden, maar die überhaupt de echo is van het centrale samen belijden dat de Heer Herder van Israël is.

Amsterdamse school

Na deze kritiek op een stukje *Groot Nieuws Bijbel*, komen wij als vanzelf bij de critici van deze vertaling terecht: 'de Amsterdamse school'. Daarvan zegt Oost: 'Wanneer je de gevende taal (het Hebreeuws) als initiërende instantie zo absoluut stelt, neem je daarmee de ontvangende taal niet serieus.' Zijn volgende stelling luidt:

Een idiolecte bijbelvertaling is literair gekunsteld en neemt theologisch de doorwerking van het kenotisch motief in het vertaalproces niet voldoende ernstig.

Twee punten lichten we uit deze stelling. Allereerst 'literair gekunsteld', bijvoorbeeld:

Ruth 1:20	: 'Roept me niet toe: Noömi...' (nu in de gereviseerde uitgave van 1988: 'Roept niet tot mij: Noömi...')
Richteren 13:19	: 'Manoach nam het geitebokje en het spijsoffer en liet ze op de rots opgaan voor de HEER.'

Hier is een vertaling gemaakt die in een keurslijf is gewrongen.²⁾ Een keurslijf dat door een bepaalde exegetische opvatting wordt bepaald, terwijl die exegetische opvatting op haar beurt weer door een exclusieve canonbeschuwing wordt beïnvloed: alles is met alles vergelijkbaar. Dat is een soort lees- en vertaalprincipe geworden waardoor bijvoorbeeld tob in Exodus 2:2 op dezelfde manier moet worden weergegeven als in Genesis 1.

Over die canonbeschouwing(en) vindt men op blz. 96-97 van 'Omstreden Bijbel-uitleg' een zeer instructief schema. Daar staan de opvattingen van Beek (canon als historisch objectivum), Breukelman (canon als theologisch objectivum) en de kring rond de Van der Leeuw-stichting (canon als liturgisch objectivum) naast elkaar.

Theologische reflectie

Het bijzondere van het boek is dat Oost erin slaagt ook theologisch deze materie te beheersen, te overzien en te analyseren. Hij voert niet alleen linguïstische en literaire argumenten aan, maar voegt daar een theologische reflectie aan toe. Dat blijkt ook duidelijk uit het tweede deel van de bovengenoemde stelling: 'het kenotisch motief'.

Oost formuleert zijn gedachten over het 'kenotisch motief' tegenover het verwijt van onder meer de Amsterdamse zijde, dat in de vertaling in de omgangstaal een (verkeerd begrepen) missionair motief bepalend zou zijn.

Wat betekent dat? Het geheim van de kenosis is, zegt b.v. Van der Leeuw, het geheim van de ontlediging Gods uit liefde tot de mensen. Dat betekent ook dat Gods spreken geschiedt door de taal. De menselijke taal is intermediair; hoezeer dat ook in het bijzonder het Hebreeuws is, dit verbiedt toch in feite de 'veritas hebraica' tot een soort status confessionis te verheffen. Het vertalen, het bijbelvertalen in al zijn vormen, is een proces van voortgaande uitlevering aan menselijke taalvelden. Dit is de voortzetting van het kenotisch motief. De condescendentie Gods, zoals die tot uiting komt in de menselijkheid van de Schrift zelf, zet zich voort in het vertaalproces: waarbij de tekst naar zijn gestalte altijd inboet, maar (juist daarin!) naar de kracht van zijn boodschap spreken blijft.³⁾

Verbanden in de bijbel

Tenslotte nog iets over de *concordantie*: 'het moeilijkste theologische handboek'. Dat is als een wijze waarschuwing tegen verkeerd gebruik bedoeld. De bijbel is niet een groot puzzelboek waarin je met behulp van de concordantie allerlei verbanden kunt aanbrengen.

Je moet de concordantie met beleid hanteren. Zo kun je - voor zover een goed woordenboek daar niet in voorziet, maar vaak wel naast een woordenboek - het semantische veld, het spectrum van betekenissen van een woord, b.v. *sjub*, nagaan. In Psalm 23 komt dat werkwoord twee keer voor: in v. 3 (pilel: 'doen terugkeren') en in v. 6 (qal: in absolute zin 'terugkeren - herstellen, herstel vinden').

Je kunt ook nagaan in wat voor sfeer een woord veelal gebruikt wordt, relevante verbanden kun je opsporen, maar de verbanden moeten inderdaad wel relevant zijn.

Als eenvoudig historisch-kritisch mens, aldus Oost, heb ik moeite met een bepaald concordantiegebruik, waarbij de context uitgebreid wordt tot de gehele bijbel en zeer ver uiteenlopende teksten in een dwingend verband met elkaar worden gebracht. Zo is het verband tussen Gen. 6-9 en Ex. 2:3-5 met het gebruik van het woord *teba* 'ark/biezen kistje' hooguit motivisch van aard, er is geen sprake van afhankelijkheid. Een goede gebruiker van de concordantie zal dus de verbanden die hij lijkt te zien, juist moeten kunnen interpreteren en hij zal dan toch enig historisch benul over het ontstaan van de teksten moeten hebben. Anders dreigt willekeur en leidt 'een objectivistische schriftbeschouwing tot een subjectivistisch bijbelgebruik'. De concordantie wordt dan het ijzer waarmee de

**Aanzetten om
tegenstellingen te
overwinnen**

woorden uit hun verband worden gebroken en de uitlegger zijn eigen mozaïekje kan gaan leggen. Dat laatste is vaak veel eentoniger dan de eindeloze rijkdom die de ook in haar historisch verband gelezen Schrift te bieden heeft.

Dit zijn eigenlijk maar brokstukken van het gesprek in Emmeloord.⁴⁾ Fragmenten van een gedachtenwereld waar voortdurend en met zeer effectieve aanzetten geprobeerd wordt de vruchteloze tegenstelling tussen idiolect-concordant bijbelvertalen en dynamisch-equivalent bijbelvertalen te overwinnen.

Een ieder die enige uren wel wil besteden, wijde zich aan de lectuur van dit boek. Zelden heeft iemand met zoveel inzicht in de materie een stukje zeer actuele 'kerkgeschiedenis' en hermeneutische problematiek met zoveel hartstocht en zorgvuldigheid beschreven.

NOTEN

- 1) R. Oost, *Omstreden Bijbeluitleg, Aspecten en achtergronden van de hermeneutische discussie rondom de exegese van het Oude Testament in Nederland*. Een bijdrage tot gesprek. 1986. Tweede, gecorrigeerde en met een appendix uitgebreide druk. Kok, Kampen 1987. ISBN 90 242 5486 8.
- 2) Wat het taalgebruik betreft citeert Oost railerend: 'Maar beneden klonk ongewone stem en Lot, luisterend, verwonderde heel erg zich, dat hij meende te herkennen de stem van zijn vader (...), sprekende (...)' : Geen fragment van een onbekende Genesis midrasj in Amsterdamse vertaling, maar specimen van het kunstproza van Louis Couperus, uit *'Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan...'* (1906).
- 3) Oost wijst bij deze gedachtengang terzijde naar Johann Georg Hamann (1730-1788) die al een eeuw voor de Griekse papyri-vondsten in het Egyptische woestijnzand betoogde dat het Grieks van het nieuwe testament volksgrieks was. Hij zegt dan dat zoals de Zoon van God zich heeft ontdiagd in de gestalte van een knecht, God zich heeft geuit in nederige taal. De ware theoloog is volgens hem de 'philologus crucis'. De nederigheid van de Schrift correspondeert met de nederigheid van de Zoon van God (vgl. ook W. Leibracht, *Philologia Crucis, Hamanns Gedanken über die Sprache Gottes*).
- 4) Hier niet weergegeven, maar wel besproken is bijvoorbeeld ook de visie van Oost op de *etymologische* benadering als een 'diachronische inconsequentie' en tevens uitdrukking van 'theologische overspanning'.

Statenbijbel in grote letter nu compleet

De achtdelige serie *Statenbijbel in grote letter* is nu compleet. Dit najaar verschenen de laatste drie delen: 'Kronieken t/m Esther', 'Jesaja t/m Klaagliederen' en 'Ezechiël t/m Maleachi'.

Deze serie is speciaal bedoeld voor mensen met een verminderd gezichtsvermogen. Daarom is gekozen voor een forse letter op niet-glanzend papier, die door een zo groot mogelijk deel van deze doelgroep nog gelezen kan worden.

De serie is uitgegeven in een stevige donkerblauwe kunstleren band met in gouden opdruk de titel en de bijbelboeken die ieder deel bevat.

Gekozen is voor de historische tekst van de Statenvertaling die het Nederlands Bijbelgenootschap sedert het midden van de vorige eeuw heeft uitgegeven.

De gehele serie kost f 210,-, ieder deel afzonderlijk f 29,95 of f 24,25, afhankelijk van de omvang.

Opnieuw 'Tekst, betekenis en vertaling'

Het artikel in het maartnummer van *Met Andere Woorden* 'Tekst, betekenis en vertaling' van dr. J.P. Fokkelman heeft verschillende reacties opgeroepen. De redactie ontving brieven van lezers die het met hem eens waren en van (soms felle) tegenstanders. De ruimte staat ons niet toe allen aan het woord te laten. Daarom plaatsen we alleen een reactie van drs. A.J.C. Verheij te Leiden die ook opmerkingen van andere lezers verwoordt. Natuurlijk gunden we dr. Fokkelman een weerwoord, waarmee we de discussie als (voorlopig) gesloten willen beschouwen. Eerst de reactie van drs. Verheij:

'In mijn reactie wil ik me beperken tot de taalkundige kant van de zaak. Wat voor een concrete lezer of lezersgroep al dan niet acceptabel is kan ik niet beoordelen. Ook weet ik niet hoe "arm en onwetend" de mensen zijn. Met Fokkelmans taalkundige redenering kan ik het niet eens zijn, maar hij levert zelf ook de meest effectieve ondermijning ervan.

Weergave opmerkelijk

De gedachte dat taal een niveau-structuur heeft (met klank of letter als eerste en laagste en bijvoorbeeld boek als hoogste niveau) is algemeen geaccepteerd. Fokkelmans weergave van die structuur is echter opmerkelijk. Hij schetst niet onder maar naast elkaar twee niveau-groepen: links de *textuur* (niveau 1 - 6) en rechts de structuur (niveau 7 - 12). Dat kan nauwelijks voortkomen uit de behoefte om papier te sparen. De suggestie is dat we in textuur en structuur te maken hebben met twee verschillende en tot op zekere hoogte los van elkaar staande systemen.

In overeenstemming daarmee kan hij als eis aan een goede vertaling in heden-daags Nederlands stellen, "dat zij de eenheden van niveau 7 en hoger goed laat zien". Alsof dat een kwestie van blanco regels is, waarop de lagere niveaus geen invloed zouden hebben. Anderzijds poneert hij dat een idiolecte weergave zich "vrijwel alleen door grotere striktheid op niveau 3, dat van de woorden", van de andere onderscheidt. Alsof die striktheid geen gevolgen zou hebben op de hogere niveaus.

Samenhang tussen taalniveaus

Ondanks het onderscheid tussen textuur en structuur bestaat er een samenhang tussen de taalniveaus. Beslissingen op het ene niveau hebben gevolgen voor de andere. Fokkelman weet dat ook en ondergraaft daarmee zijn eigen stelling, zoals blijkt uit de analyse van de Mefiboset-scènes in het David-verhaal.

Die analyse is bedoeld als een demonstratie van de samenhang tussen de taalniveaus; tegelijk echter toont ze het belang aan van een idiolecte vertaling van het "sleutelwoord" *chesed* (niveau 3), juist met het oog op de structuur van het verhaal (niveau 9 - 11). Aan het bovenvermelde criterium voor een goede heden-daagse vertaling blijkt idiolexis perfect te voldoen. Overtuigender had de Societas Hebraica Amstelodamensis het zelf nauwelijks kunnen brengen.

Fokkelman stelt dat de betekenis van een woord bepaald wordt door de context. Dat is zeker waar. Het geldt echter niet alleen voor het Hebreeuws maar ook voor het Nederlands. Daarom is het een sterk argument voor idiolect vertalen, want dat is nou net niet wat Fokkelman ervan maakt: het "op een voetstuk zetten van de woordbetekenis" (curs. AJCV).

Woord als drager van betekenissen

Wat door idiolectici onderkend wordt is het belang van het (Hebreeuwse én Nederlandse) woord als drager van meerdere mogelijke betekenissen, in relatie tot de - soms zeer wijd genomen - context. Niet dat vertalen er gemakkelijker door wordt, maar inderdaad: een woord hoeft het tegenwoordig niet meer in zijn

eentje te doen. In een context met *kanonnen* krijgt het werkwoord *richten* geheel vanzelf een andere betekenis dan in een context met *richteren* (meer een bibli-cisme, trouwens, dan een archaïsme).

Fokkelmans kennelijke weerzin tegen de serie "Vertaling om voor te lezen" kan ik me bij sommige passages daaruit wel voorstellen, maar dat is toch vooral een subjectief gevoel. Ook hier is hij zijn eigen scherpste criticus: hij oordeelt dat de SHA-vertaling "niet prettig is om voor te dragen, maar dat zegt nog niets over de kwaliteit van de weergave".

WEERWOORD

Dr. J.P. Fokkelman antwoordt:

'De heer Verheij heeft de portee van het besproken tekstmodel niet begrepen en komt daardoor tot een veelzijdige vertekening van mijn posities. Tot overmaat van ramp eindigt hij met het verdraaien van mijn woorden en publiceert dat als citaat van mij. De punten waarop Verheij denkt sterk van mij te verschillen zal ik trachten zo te bespreken dat de lezer nog wat goeds aan deze curieuze confrontatie overhoudt.

Tekst als
systeem van
systemen

1. De tekst als systeem van systemen. Ik had de complexiteit van de tekst als hiërarchie weergegeven in een trap van twaalf treden. Vooral door ruimtegebrek (MAW gedooft niet meer) besloot ik de trap in twee reeksen van zes te presenteren. Verheij heeft er wel een vermoeden van gehad dat dat een louter typografische beslissing was, maar klopt het op tot een breuk in mijn visie op de tekst. Hij had beter kunnen weten, want ik heb de twaalf niveaus doorgenummerd. De eerste zes niveaus, die van de textuur, onderscheiden zich niettemin van de andere door strikt talig te zijn; ze zijn dan ook het bereik van de traditionele grammatica: klank-, vorm- en zinsleer. De niveaus 7 t/m 12 vallen onder de jonge discipline van de tekstgrammatica en zijn het terrein waar vertellers en dichters hun scheppende ontwerpen maken. (Waarmee ik allerminst zeg, dat hun keuzes op de lagere niveaus niet creatief en belangrijk zijn.)

Breuk tussen
textuur en
structuur?

2. De breuk tussen textuur en compositorische niveaus, waaraan de gefingeerde tegenstander van Verheij lijdt, moet er in het betoog van Verheij toe dienen mij het onzinnige standpunt in de schoenen te schuiven, dat grotere striktheid op het niveau van de woorden (niveau 3) "geen gevolgen zou hebben op de hogere niveaus". Iedereen die een middagje goede aandacht heeft gehad voor mijn bijbelstudies weet dat er in mijn werk honderden instanties zijn te vinden, dat ik structuren en beslissingen op compositorisch niveau op het spoor kom via het nauwkeurig volgen van woorden.

In termen van de trap als model is dat een wege en denken dat de hiërarchie van de tekst van beneden naar boven doorkruist. Ik zal dus precies als Verheij een sleutelwoord dat teksteenheden met een gelijkende inzet of thema verbindt zoveel mogelijk gelijk vertalen: bij voorbeeld het woord *chesed* dat het verbond tussen David en Jonatan kenmerkt (1 Sam. 20) en als norm terugkeert in 2 Sam. 9. Of een voorbeeld op versniveau: als een gedicht met gelijke woorden begint en eindigt, zeg Psalm 8, dan mag ik ze als dragers van een inclusie niet ongelijk vertalen.

Het probleem met Verheij is nu dat hij in het geheel niet van boven naar beneden denkt, en dat is de clou die hij van het tekstmodel had kunnen leren. Wij verbinden de drie kleine teksten waarin de verlamde Mefiboset optreedt niet op grond van, of als het uitsluitende gevolg van woordverbanden. Zo komt het woord *chesed* wel zeventien maal voor in 1 en 2 Samuël: het kan ons, hoe mooi of gewichtig het ook is, de genoemde trits niet opleveren. We merken hun verband op door beslissingen op hogere niveaus van de verteller en wel door wisseling van personages en door herkenning van de zaak, in dat geval de goede relatie David-Jonatan.

De zaak is dat een verteller ook zo werkt. Werkend op de niveaus 9 - 11, heeft hij de sectie 2 Sam. 9-20 en 1 Kon. 1-2 zo ontworpen dat de tweede en derde scène met Siba en Mefiboset grenzen aan hun tegenpool, de eerste en de tweede ontmoeting van koning David met Simeï. En hij heeft deze ontmoetingen symmetrisch geplaatst op de vluchtweg van David, na het oversteken van de Kedron, en in de terugtocht van de zegevierende David als hij de Jordaan oversteeft. Dit grote ontwerp gaat hij daarna invullen met welgekozen woorden en zinnen. Ziehier een voorbeeld van dat denken van boven naar beneden. De portee van het tekstmodel is ook, dat alle fenomenen op de lagere niveaus geraakt en gestuurd worden door de beslissingen die de ontwerper op de hogere niveaus neemt, terwijl het omgekeerde niet geldt. De meeste beslissingen op lagere niveaus - en ik neem nu niveau 3 dat mij niet minder ter harte gaat dan Verheij: de keuze van woorden - *vloeien voort uit* het grote ontwerp (of, zo men wil, theologischer: uit de visie of de inspiratie van de auteur) en sturen de figuren en contouren van de hogere niveaus *niet*.

Woord op een voetstuk

3. De idiolectische school zet niet de *woordbetekenis* op een voetstuk; dat was een slip of the pen van mij, die Verheij terecht kritiseert. Maar het gevolg voor de idiolecte school is dat zij het *woord op een voetstuk* zet en gelijke woorden van de gevende taal in de ontvangende taal gelijk wil weergeven en aldus juist veel te weinig rekening houdt met de grote rek en de onvoorspelbare variaties in het semantische veld van zoveel Hebreeuwse woorden. Woordfetisjisme dus.

Citaat geen citaat

4. Verheij eindigt met een citaat van mij, dat geen citaat is. Tussen aanhalingstekens smokkelt hij het woordje "niet" naar binnen, dat niet van mij is en de logica verstoort. Mijn standpunt over de voordracht van een tekst en zijn kwaliteit als weergave van de grondtekst luidt natuurlijk, dat er geen relatie is tussen die twee. Als de SHA-vertaling prettig is voor te dragen, bewijst dat in het geheel niet dat de weergave van het origineel deugt. En terwijl de weergave niet deugt - zie de vele voorbeelden in het maantnummer - geldt ook: als een vertaling niet prettig is voor te dragen, pleit dat voor noch tegen de kwaliteit van de weergave. Het is alleen geen goed voorteken.

Mijn conclusie is dat Verheij niet met zijn hoofd bij de les was of dat hij in de positie verkeert waarin veel van mijn studenten aanvankelijk verkeren: ze zijn de complexiteit van het tekstmodel nog niet meester. Door oefening en geduld gaat dat bij de meesten wel over.'

In memoriam prof.dr. C.C. de Bruin

DWG Taakke

Pijnlijk naar niet geheel onverwacht trof ons het bericht van het overlijden van dr. C.C. de Bruin de 9e oktober jongstleden.

Geboren te Nijkerk en opgegroeid in een overtuigd calvinistisch gezin, deed hij zijn liefde voor de Nederlandse taal en zijn eerbied voor de bijbel op bij een oudtante die hem na de maaltijd voorlas uit een Statenbijbel in fors folioformaat met koperen krappen en hoekbeslag.

Na zijn studie Nederlands was hij enige tijd leraar in Oud-Beijerland en Rotterdam en promoveerde hij bij de legendarische C.G.N. de Vooy. In het voorwoord van zijn proefschrift merkte hij op: 'Wie zich zet tot het onderzoek van de Dietse bijbelvertalingen voor de Hervorming, zal ervaren dat het onderwerp even aantrekkelijk als ingewikkeld is.'

De Statenbijbel en zijn voorgangers

Beroemd is hij geworden door zijn boek: 'De Statenbijbel en zijn voorgangers' (1937). Een standaardwerk, fraai van taal en van hoog wetenschappelijk peil, waarin hij op meeslepende wijze de samenhang uiteenzet van al wat vanaf de post-Karolingische tijd tot en met de verschijning van de Statenvertaling op bijbelvertaalgebied in de Nederlanden is verricht.

Niet onvermeld mag blijven zijn gestaag werken aan het Corpus Sacrae Scripturae Neerlandicae Medii Aevi, een uitgavenreeks van middelnederlandse bijbelteksten.

Diepgravend onderzoek heeft hij ook gedaan naar 'het leven van Jezus', die dertiende-eeuwse evangelieharmonie, die haar wortels heeft in het beroemde Diatesseron van Tatianus. Voor de heruitgave ervan in 1980 gebruikte hij toen de tekst van 'Groot Nieuws voor U' van 1972, uitgegeven bij het Nederlands Bijbelgenootschap.

In 1984 Meesterschapsprijs

Het is dus niet zonder reden dat hij in 1984 de Meesterschapsprijs kreeg uitgereikt namens de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden. Erkentelijk was hij, maar ook bescheiden, toen hij verwees naar de uitspraak van Jezus: 'Laat u niet meester noemen. Dit woord, zo zei hij, zette hem aan het denken en hielp hem om het huldebetoon van die middag tot zijn juiste proporties terug te brengen.'

Met raad en daad heeft hij het bijbelgenootschap terzijde gestaan, onder andere in 1987 bij het organiseren van het jubileum van de 350-jarige Statenvertaling in de Grote Kerk van Dordrecht en van het symposium over die vertaling in de Nieuwe Kerk van Amsterdam. Ook was hij degene die in 1977 een waardige viering van de 500 jaar oude Delftse Bijbel organiseerde.

Herziening van zijn standaardwerk

De laatste jaren was hij bezig om een herziene uitgave te verzorgen van zijn standaardwerk uit 1937 dat door het Nederlands Bijbelgenootschap zal worden uitgegeven. Hij heeft het niet mogen beleven; een ander zal dit werk nu voltooien.

Wij zullen hem missen, zowel in zijn hoofse omgang, als in zijn wetenschappelijke arbeid. En het bijbelgenootschap zal hem in herinnering bewaren als een man die juist door zijn onderzoek naar 'bijbelse' bronnen van de Nederlandse taal veel gedaan heeft voor de verspreiding van Gods woord.

Het Boek

De 'Living Bible' in het Nederlands

door dr. E.W. Tuinstra

Na de publikatie van het Levende Woord (het nieuwe testament) en de oudtestamentische boeken Genesis en Jesaja is nu de gehele bijbel verschenen: een 'gedachte-voor-gedachte-vertaling', zoals het voorwoord zegt. Het tempo waarin de versie is verschenen, dwingt bewondering af. In mei 1984 verscheen Genesis en nu vier jaar later de gehele bijbel.

In *Met Andere Woorden* 3.3 (september '84) en 6.2 (juni '87) zijn de oudtestamentische deeltaakjes beoordeeld. Er is toen enige kritiek geuit: de Engelse versie was vaak slaafs gevolgd, maar op andere plaatsen ten onrechte als leidraad verlaten; het taalniveau was zeer ongelijkmatig; sommige weergaven waren onjuist, enz. Dit alles hoeft hier niet herhaald te worden. Een voorlopige vergelijking maakt duidelijk dat de auteurs zich die kritiek slechts ten dele hebben aange trokken.

Titel: 'Het Boek'

De naam 'Het Boek' staat in relatie met de weergave van wat in traditionele vertalingen met 'De Schrift' wordt aangeduid. Zo staat er in Joh. 2:22: 'Het klopte precies met wat er in de Boeken staat'. NBG '51: '... en zij geloofden de Schrift en het woord, dat Jezus gesproken had'.

De Amerikaanse 'moeder-uitgave' van 1971, die wij geraadpleegd hebben, heeft zowel op de titelpagina als het omslag 'paraphrased'. Dat is klare taal. Een dergelijke aanduiding missen wij in deze Nederlandse versie. Wat in de Amerikaanse editie niet staat, is een aantal gedachten die in de Nederlandse versie wel een plaats hebben gekregen: b.v. het auteurschap van Mozes voor de gehele penta-teuch, met de datering: 1420 of 1220 v. Chr. Wat moet de lezer met deze informatie aanvangen? Het vermoeden rijst dat de auteurs hier voor historische veran-kering wilden zorgen. De bijbel is voor hen vooral geschiedenisboek. Verwant hiermee zijn de inleidingen op sommige profeten. Daniël, hoofdstuk 10 en 11 is profetie uit de zesde eeuw, in 10:1 staat dan ook: 'Het ging over dingen die on-herroepelijk in de toekomst zouden gebeuren...' NBG '51: '... dat woord was waarheid'.

De profeten worden op die manier meer waarzeggers, toekomstvoorspellers dan mensen die het volk duidelijk maken hoe het nú tegenover God staat. Elders wordt er voor onjuiste interpretatie gewaakt. Zoals in Psalm 2:2b: 'de leiders spannen samen tegen de HERE en Zijn Gezalfde...', waar in de aan-tekening gezegd wordt: 'd.i. Christus, de Koning'. Soms staat zo'n opmerking niet in een noot, maar in de tekst, zoals in Maleachi 3:6, waar 'want Ik blijf altijd gena-de bewijzen' is toegevoegd.

Sporen van parafrase

Meerdere sporen wijzen ook op een enigszins historiserende (de jaartallen bij de boeken), individualiserende (de auteursnamen) en soms ook enigszins pedan-terige (Maleachi 3:6) parafrase. Vooral het laatste is niet nodig en is voor een gewone bijbellezer soms irritant.

B.v. Lev. 2:13: 'Aan elk spijsoffer moet zout (a) worden toegevoegd, omdat zout dient als een herinnering aan Gods verbond.' In de noot staat: 'In veel oosterse talen is het woord 'zout' een synoniem voor 'goed'. Het werd symbolisch gebruikt voor 'goedheid' bij het sluiten van verbonden.' Een tamelijk overbodige voetnoot, die bovendien aanvechtbaar is. Het is natuurlijk begrijpelijk dat vertalers hier en

daar een steekje dat Mozes heeft laten vallen voorzichtig corrigeren. Zoals daar, waar hij de naam van zijn schoonvader even vergeten was (Num. 10:29) en waar hij van de berg des Heren spreekt, want dat moet natuurlijk de Sinai zijn. Historiserend is ook de weergave van Num. 13:22b: 'Hebron was een erg oude stad, want hij werd zeven jaar eerder gesticht dan de stad Zoan in Egypte.' In een voetnoot staat: 'Zoan was een andere naam voor de stad Tanis, die rond 1720 v. Chr. werd gesticht'. De tekst had hier intact kunnen blijven: 'Hebron is zeven jaar eerder gebouwd dan Soan'. Dan zou in de voetnoot gezegd kunnen worden dat Hebron dus ouder was dan Soan, hoofdstad van Egypte.

**Nodeloos
uitgebreid**

Soms ook zijn bepaalde passages in de vertaling nodeloos uitgebreid, in vergelijking met het Engels:

Psalm 103:12: 'He has removed our sins as far away
from us as the east is from the west.'

Het Boek: 'Hij neemt onze zonden van ons af en
doet ze zover weg dat wij het niet kunnen
peilen. Eigenlijk net zover als het oosten van het
westen verwijderd is.'

Merkwaardig doet ook het begin van het Johannes-evangelie aan: Joh. 1:1 'In het allereerste begin was Christus (a) er al'. In een voetnoot staat dan: letterlijk: het Woord. Ik vind hier de angstvalligheid te ver gaan, want je krijgt nu de indruk dat rechtgelovigheid/het Boek het hier van Johannes/de Schrift aan het winnen is.

Conclusie

Het is jammer dat de bewerkers niet wat meer vertrouwen in de 'perspicuitas', de helderheid van de Schriften, hebben gehad. Uit het heuglijke feit dat ze nergens kopjes (perikoopopschriften) gebruikt hebben, zou je even geneigd zijn anders te concluderen. In de spelling van eigennamen heeft men zich bij de oude protestantse vertalingen aangesloten.

Het Boek is in een gebonden en in een ingenaaide editie te verkrijgen. De letter en de bladspiegel zien er prima uit.

Samenvattend: Het is te betreuren dat de bewerkers zich zo weinig van eerdere kritiek hebben aangetrokken; bij een eventuele herdruk lijkt dat dringend gewenst.